L'ART DE CURAR
HISTÒRIA D'UNA VACUNA I D'UNA CONFIANÇA

Un text de CRISTINA JUNYENT

El 1969, Françoise Gilot (1921-2023) treballava com a artista resident al Tamarind Institute de Los Angeles, un centre reconegut dedicat a la litografia. Hi havia arribat seguint el propòsit de consolidar la seva trajectòria i de fer-se un nom propi, després d'anys de viure sota l'ombra de Picasso. Alternava entre París i Nova York, immersa en una carrera que combinava llibertat creativa i disciplina interior. En una visita a una amiga a La Jolla, Califòrnia, va conèixer Jonas Salk (1914-1995), pioner de la vacuna contra la poliomielitis.

Imaginem per un moment el món abans d'aquella vacuna: la pòlio s'estenia silenciosa i implacable, i centenars de nens sobrevivien dins de pulmons d'acer. Els brots de paràlisi es multiplicaven i la por travessava famílies i comunitats; havia paralitzat o mort més de mig milió de joves. Salk, fill d'immigrants jueus i obstinat per vocació, va apostar per una vacuna de virus inactivat. La seva ambició era tan simple com immensa: protegir sense risc. El 1955, després d'un dels assaigs clínics més grans de la història, amb més d'un milió d'infants, la seva vacuna va demostrar ser eficaç. El món el va aclamar i Salk va refusar de patentar-la: potser va perdre milers de milions de dòlars, però va fer que fos accessible a nens de tot el món. Gràcies a ell, la incidència de la malaltia va caure prop d'un 96%.

Mentre que la vacuna injectable de Salk es convertia en un escut silenciós contra la poliomielitis —el 1963 es va fundar el Salk Institute for Biological Studies—, Albert Sabin (1906-1993), més arriscat i confiat en el seu instint científic, va continuar investigant fins a crear una vacuna oral, amb virus atenuats, administrada en un terròs de sucre. Induïa una immunitat més profunda i era fàcil de distribuir, ja que no requeria mantenir la cadena de fred. Sabin tampoc no va patentar mai la seva vacuna. Si bé la seva relació era gèlida, tots dos les van oferir al món, perquè ningú quedés exclòs de la protecció.

Així va començar el final d'una malaltia que havia paralitzat generacions. Durant els anys cinquanta i seixanta, l'esperança dipositada en les campanyes de vacunació massiva va transformar la salut pública i va convertir la vacunació en un acte de responsabilitat col·lectiva. Les cues, els anuncis i l'orgull social feien visible una confiança profunda en la ciència i en la cooperació humana.

Tot i haver salvat milions de vides, ni Salk ni Sabin van rebre el Premi Nobel. A banda de qüestions personals, el Nobel sol premiar descobriments teòrics més que aplicacions pràctiques.

La relació entre Salk i Gilot es va consolidar amb el matrimoni l'any següent; Gilot es va instal·lar a La Jolla i alternava estades al seu taller de París. Acompanyava Salk en actes públics, com en el lliurament de la Medalla de la Llibertat atorgada per Jimmy Carter, o en viatges. Va esdevenir peça clau en la vida cultural del Salk Institute, reforçant el vincle entre art i ciència. Com a presidenta honorària de Symphony at Salk —l'esdeveniment anual de recaptació de fons que uneix música i recerca en l'escenari obert del campus—, hi contribuïa amb les seves obres originals, decorant l'exterior i creant un espai on art i recerca dialogaven amb naturalitat.

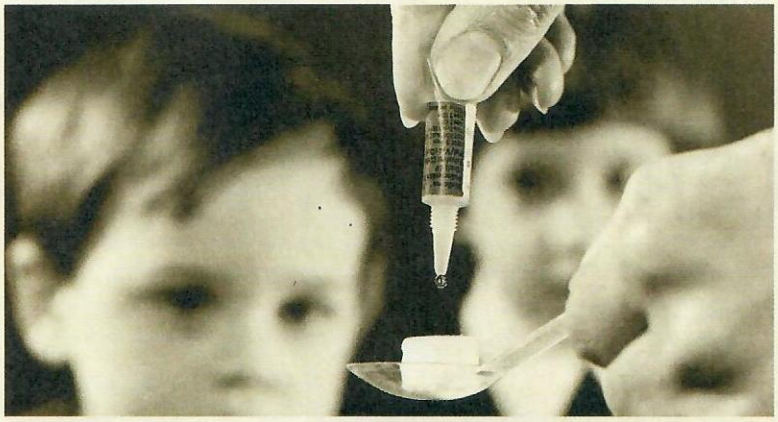

LA DESCONFIANÇA ENVERS LA VACUNACIÓ TÉ UN COST HUMÀ TANGIBLE.

El 1988, l'Assemblea Mundial de la Salut va aprovar una resolució per erradicar la poliomielitis a escala global. En aquell moment hi havia uns 35.000 casos repartits en més de 125 països. Era l'última gran batalla contra una malaltia vírica que afecta principalment la medul·la espinal o el tronc cerebral, sobretot en nens menors de cinc anys, i una de cada 200 infeccions pot provocar paràlisi irreversible, mentre que del 5 al 10% dels afectats moren per paràlisi de la musculatura respiratòria. Després de les campanyes de vacunació massiva, la incidència es va reduir un 99%, i la pòlio va quedar confinada a pocs focus —avui, només al Pakistan i a l'Afganistan—. A l'Àfrica, la lluita va ser més llarga del previst: els conflictes, la desconfiança i l'oposició d'alguns grups com Boko Haram, que impedien les campanyes de vacunació, van endarrerir-ne l'erradicació, però finalment també es va aconseguir. Si no s'erradica d'aquests darrers reductes, la malaltia podria reaparèixer arreu del món.

Avui, després de dècades de notables èxits científics generats pels avanços en biotecnologia, que han aportat rapidesa al desenvolupament de vacunes i, en conseqüència, en la salut —amb la covid-19 com a exemple més recent—, ens trobem davant un nou escenari. Una onada de desinformació i recel sobre allò que abans simbolitzava progrés i confiança i que ara desperta sospita. Han sorgit nous debats amb falsedats i teories de la conspiració que qüestionen l'eficàcia o la seguretat de les vacunes. El contrast cultural és clar: abans, la vacuna simbolitzava modernitat i progrés; avui, en alguns àmbits, provoca desconfiança. Què ha canviat? Internet, la postveritat i la politització de la ciència han alterat la percepció pública de la vacunació.

El moviment Make America Healthy Again (MAHA), impulsat per Robert F. Kennedy Jr., denuncia els tòxics en aliments i medicaments —preocupacions compartides per molts—, però guarda un silenci cridaner davant la desregulació ambiental promoguda per l'administració actual, que obre la porta a més contaminació i impunitat corporativa. No és només incoherència: és una paradoxa recurrent als Estats Units, on moviments nascuts per defensar el poble acaben sovint cooptats per discursos neoliberals o autoritaris que perpetuen el poder corporatiu. Kennedy, a més, ha compartit escenari amb Andrew Wakefield, el metge britànic que va difondre l'estudi fals que vinculava la vacuna triple vírica amb l'autisme —retractat, però encara influent en alguns cercles antivacunes.

El desmantellament d'agències de salut pública i la desconfiança envers la vacunació tenen un cost humà tangible. Les vacunes reflecteixen la nostra relació amb la ciència i amb la idea mateixa d'autoritat. I hi persisteix una paradoxa inquietant: com més èxit tenen erradicant malalties, més invisibles i qüestionades es tornen.

Potser per això val la pena recuperar la memòria de la pòlio: cal recordar alhora els nens tancats dins pulmons d'acer i els nens vacunats a les campanyes, rient. Entre aquestes dues imatges s'estén la història d'un progrés col·lectiu, fràgil però real. I ressona encara la pregunta de Jonas Salk: «A qui pertany el Sol?»